

Dušan Ludvik

ODKOD ŽUPANČIČEV CICIBAN?

Leta 1914 sta izšli Župančičevi knjigi za otroke »Sto ugank« in »Ciciban«. Prva skoraj nima onomatopoj, v »Cicibanu« pa so tako bogato razsute, da se zdi, ko da vsa zbirka kar zveni in poje (Kadar se Ciciban joče, Ples kralja Matjaža, Vrabci in strašilo, Kroparji, Zvonovi, Žabe, Ciciban in čebela, Stari medo, Lenka, Zlato v Blatni vasi, Ciciban-Cicifuj, Ciciban poslušaj očetovo uro).

Župančič se je ukvarjal z verzi za otroke vsaj že leta 1908, ko je za Štrekljevo zbirko prispeval okoli 20 belokranjskih motivov, od katerih pa samo dva oponašata glasove v naravi (čriček, zvon – Štrekelj, SNP IV, 8015, 8105). Med njimi ni posnemanja ptičjih glasov, ki je sicer pogostno v slovenski ljudski pesmi.

Zmeraj sem imel občutek, da je ime *CICIBAN* prvotna in svojska onomatopija. Takt (kadenca) *ci, ci-ci, si-si* ipd. ponavadi ponazarja neki *ptičji* glas: nemško-štajersko *ziesen* pomeni »ščeбетati«, *si-si* je glas siničke (Pareys Vogelbuch), *ci-ci-ri* pa glas gozdnega jereba (SSKJ). Župančič posnema s *ci-ci* tanko brenčanje čebele (Ciciban in čebela). Ime *CICIBAN* smemo torej razdeliti v *ci-ci-bán*, kar bi lahko bilo posnemanje petja neke *ptice*. Ta je tako domača, da bi jo moral poznati tudi otrok, kateremu je pesem namenjena. Tisti otrok je v tiktakanju žepne ure slišal tanki *ptičji* glas *ciciban, ciciban* in v njem prepoznal svoje ime: »Ciciban, Ciciban!« slišim ves čas / drobno kot *ptičke* na veji zeleni...

(Ciciban poslušaj očetovo uro).

Otrok *CICIBAN* si predstavlja čisto določeno, njemu *znano* ptico, ki jo lahko vidi kadarkoli na drevesu v goščavi ali dobravi, in ki poje *ci-ci-bán*:

ptica znanka v goščavi
vsak dan lepo me *pozdravi*:
»Ciciban, Ciciban, Ciciban,
Ciciban, dober dan.«

Ista *ptica znanka* pa osnovno kadenco *i-i-á* (kar je istovetno z dečkovim imenom) tudi variira: *i-i-ú*:

Kaj ti ta *ptička* *prepeva*?
Po vsej dobravi *odmeva*:
»Cicifuj, Cicifuj, Cicifuj,
Cicifuj, fej in fuj!«

(Ciciban-Cicifuj).

S *fuj-fuj-ci-ci-fúj* oponašajo otroci na Štajerskem (gotovo pa tudi drugod!) – *sinico* (Štrekelj, IV, 8043). V bistvu gre torej za variacijo elementov iste ptičje melodije, ki bi jo Župančič (kot kaže) lahko odposlušal in posnel po naravi. Glas in petje sinice sta bogato diferencirana, nemški priročniki (Parey, G. Thielcke, A. Voigt) navajajo med drugim tudi *si-si; zi-zi-bäh; wi-ze*, in to vselej trikrat ali večkrat zaporedoma – tako, kakor pri Župančiču. Kadenca *zi-zi-bäh* ustreza našemu *ci-ci-pè* (glas *sinice*), a tudi Župančičevemu *ci-ci-ban* (b : b), *wize-wize-wize* pa otroškemu posnemanju glasu *sinice* na Štajerskem *fi-ce-fi-ce-fi-ce* (Štrekelj IV, 8045). Vsi ti obrazci so si fonemsko podobni: jasnemu glasu (i) sledi temnejši (è, a), višjemu tonu pa nižji. *Velika sinica* resnično ponavlja osnovni kadenčni obrazec trikrat ali večkrat zapored, melodijo pa spreminja. To vé tudi štajerska ljudska pesem, ki *petje sinice* imitira s podvojenim *cé-pli-mal-ce-pli-mál* (é je ozek, kakor v večér), borovljanska pa z dvojnimi *si-suh-si-súh* (Štrekelj IV, 8046, 8044). Oba obrazca sta fonemsko sorodna z Župančičevim *ci-ci-bán, ci-ci-fúj*.

Velika sinica živi v goščavah in dobravah. V Župančičevem času je bila tako množična, da jo je lahko poznal sleherni otrok: »Ni skoro loga ali večjega vrta, ... kjer ne bi videli sinice tudi poleti; ali prvi jesenski dnevi jih v obilnih jatah pripode z gorskih gozdov v nižave ... Kako živi so v tem času naši vrta, logi in dobrave, na vsakem drevesu jih vidiš plezati, od vseh strani se razlega njihova pesem ... in najmanjši paglavec ne neha, dokler ne nastavi sinici kletke na jablani.« (F. Erjavec, Zbrana dela III /1937/, 172).

Erjavčevim besedam: 1. log, gozd – 2. dobrava – 3. drevo, jablana – 4. od vseh strani se razlega ... pesem, ustreza pri Župančiču: 1. goščava – 2. dobrava – 3. veja zelena – 4. prepeva, po vsej dobravi odmeva.

Značilna kadenca *ci-cibán* lahko postane metonimično (*pars pro toto*) tudi ime ptice, tu *sinice*. Župančičeva »ptica znanka v goščavi« ne more biti druga kot **velika sinica**. *CICIBAN* je poznal njeno melodijo, menim, da tudi značilno védenje sinice »na veji zeleni«, to je urno plezanje po vejah, zaradi česar je dobila ime »akrobat na veji« (I. Geister). V imenih ptic spoznamo številne metonimizacije ptičje melodije, od mnogih navajam samo bavarsko-avstrijsko *Zizerl* »kraljiček«, po kadenci *ci-ce-rrr* (Parey), in pa naše otroško ime za *sinico* = *ci-ci-pè*.

Odtod je le še bližnjica do dečjega imena *CICIBAN*. Podoba: *ptič* (*ptica*) = *človek*, je splošno znana, npr. v bibliji (golobica = nevesta), v krščanski himniki (grlica = Marija), v Nibelungih in v naši ljudski pesmi (sokol = junak) ... Lik ali ime določenega ptiča torej simbolizira določenega človeka. Predstavljam si, da bi po takšni notranji zvezi lahko nastalo ime *cici-bán* »siniček«, Župančič ga je izbral za ljubkovalno ime svojemu prvorojenemu sinu – *CICIBAN*. Naši besednjaki nas glede na onomatopoično obliko *ciciban* pustijo na cedilu. Ali je *ciciban* mogoče belokranjsko ime za *sinico*? Če ni odposlušano po naravi ali slišano med ljudstvom, po kakšni poti bi potem prišlo do Župančiča?

Vinica leži na meji srbohrvatskega jezikovnega področja, skozi Vinico so že od nekdaj vodile razne poti na Hrvaško in naprej proti jugu. »Narodno blago« Vuka Karadžića prinaša s področja vzhodne Hercegovine in nanjo meječe Črne gore ter Dalmacije besede *cicibân, cicibànica, ciliban, cicipile*, ki niso pojasnjene niti v obsežnem Daničićevem »Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika« I. (1880/1881).

Živo in direktno pojasnilo besede *ciciban* sem dobil na Kliničnem centru v Ljubljani aprila 1981. Govorili smo o pticah. Andrija Listeš (star okoli 50 let), delavec iz Klisa pri Splitu, je dejal, da tista mala ptica »ciciban« lepo poje. Iz opisa je bilo jasno, da je mislil veliko *sinico* (*Parus major*), kar je tudi potrjevalo, da je ljudsko ime *ciciban* v okolici Solina in Splita še zmeraj živo. Dodatno potrdilo sem

dobil na isti kliniki novembra 1982 – medicinska sestra, doma iz predela med Splitom in Dubrovnikom, mi je na vprašanje, ali ve, kaj pomeni »ciciban«, odgovorila, da je to tista ptica, ki ji Slovenci pravimo – iskala je besedo) – »sinica«.

Krog je sklenjen. Ostaja le še vprašanje, ali je *ciciban* belokranjsko ime za »sinica«, ali ga je Župančič morda slišal v hercegovsko-dalmatinskem osredju, ali pa ga je ustvaril intuitivno? To pa je že manj bistveno za interpretacijo.